

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ

УДК – 8.01

В.Л. УДАЛОВ,
доктор філологічних наук,
професор кафедри російської філології Інституту філології і журналістики
Волинського національного університету імені Лесі Українки

СКЛАДОВІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА У ПРОСТОРІ ЦІЛІСНО-СИСТЕМНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті йдеться про недостатність вивчення проблеми кількості, номінацій, взаємозв'язків складових літературознавства на традиційному, частково-системному науковому рівні. Дослідження проведено на цілісно-системному рівні, адекватному природі об'єкта. Розкрито механізм цілісно-системного дослідження.

Ключові слова: літературознавство, цілісно-системний метод, критика, історія літератури, теорія літератури, методологія літературознавства.

Численні спроби вирішити проблему кількості й номінацій основних складових частин літературознавства привели в науці ХХ–ХХІ ст. до появи різних наслідків. Одні дослідники (їх більшість) або доводять, або лише згадують про наявність у літературознавстві *трьох* основних складових: теорії літератури, історії літератури і літературної критики [24, 7; 10, 4; 1, 3, 215; 14, 5; 23, 133].

Інші дослідники вважають, що складових – *дві*: теорія та історія літератури. Зі складу вилучають літературну критику, але при цьому виникають протиріччя. В одній з останніх теоретичних праць знаходимо: «Правда, деякі дослідники не вважають літературну критику складовою частиною літературознавства. Зокрема, щодо погляду В. Брюховецького (у виданні 1995 р.) сказано: «Сучасне літературознавство становить собою складну динамічну систему, яка органічно взаємодіє з критикою літературною [32, III, с. 210]. До речі, сам В. Брюховецький не є послідовним у відстоюванні такої думки. У надрукованій у цьому ж томі УЛЕ статті «Критика літературна» він зазначає, що літературна критика – «одна з трьох основних галузей літературознавства» [11, с. 9].

Останнім часом є прихильники (А.В. Козлов, Р.А. Козлов) *чотирьох* складових: історії літератури, літературної критики, теорії літератури та бібліографії [16, с. 3].

Відносно ще інших поглядів чітко пише, зокрема, Анатолій Ткаченко. Звернувши увагу, що «у вітчизняному літературознавстві традиційно виділяють три основні дисципліни – історію літератури, теорію літератури і літературну критику», він одночасно нагадує: «На Заході сюди відносять ще й компаративістику (або порівняльне літературознавство) і текстологію» [25, с. 9]. Це вже мова про *п'ять* складових літературознавства.

Останнім часом пропонують і *шість* складових, в іншій, до речі, послідовності: «теорію літератури і методологію літературного аналізу, історію літератури, літературну критику, літературну риторичку і герменевтику» [6, с. 224].

Важливо також урахувати, що раніше, в 60–80-ті роки ХХ ст., крім відзначених варіантів, був ще й той, який налічує дещо інші *чотири* складові. В «Краткой литературной

енциклопедии» (1962) [18], у книгах О. Бушміна «Наука о литературе» (1980) [8], Г.М. Фрідлендера «Методологические проблемы литературоведения» (1984) [33] та деяких підручниках [9, с. 11–16], енциклопедіях йдеться про «методологію і теорію літератури, історію літератури, літературну критику» [18, IV, с. 331].

Отже, у ХХ й на початку ХХІ ст. наявні *різні погляди* на основні складові науки «Літературознавство».

Наявність різних поглядів на одне й те саме питання завжди є свідченням його недостатнього усвідомлення, вирішення в науці, свідченням *суб'єктивізму* в підходах до нього, а не *об'єктивного, єдиного* для всієї науки (відповідного об'єкта, що досліджується) підходу з єдиним наслідком, єдиним поглядом на нього. Єдиним для всіх, адже певний об'єкт є один, і з певного боку, в певній площині, на певному рівні, ступені і певній основі він, незалежно від наших бажань, має суто певну чи суто певні властивості. Коли, наприклад, олівець є дерев'яним, то він дерев'яний взагалі, для всіх. Оскільки літературознавство не є абсолютно відокремленим від усього явищем, то це також має однозначно сприйматися всіма однаково. Коли за зазначених умов (на певній основі) у нього на певному ступені будови є лише дві складові, то це для всіх однаково. Різні погляди на одне й те саме нагадують ситуацію, коли кілька людей, дивлячись на один олівець, немов промовляють: один – що їх два, другий – що їх три, третій – що олівець один, четвертий – що їх десять. Так само щодо якості чи якостей певної речі або ж її головної функції. Це тому, що ми, на жаль, звикли мислити і пізнавати *частково, суб'єктивістськи* (вважаючи, що лише суб'єкт – діяч і вищий критерій сам для себе).

Отже, звідси виникає мета – розв'язати низку питань, що виникають при дослідженні проблеми кількості й номінацій складових літературознавства на базі і внаслідок суб'єктивізму, різних підходів у науці, різних пізнавальних принципів. *Перше* питання – якою ж є об'єктивна, за природою об'єкта існуюча кількість основних складових літературознавства? *Друге* питання – якими є їх номінації? *Третє* – питання послідовності логічного зв'язку між дійсними складовими. *Четверте* (джерельне для інших) – у чому є головна причина виникнення і невіршеності проблеми протягом довгого часу?

Можна, звісно, детально розглядати названі аспекти, аби конкретно відповісти на ці питання. Визначимось, однак, якомога стисліше.

Стосовно причин суттєво різних поглядів одразу скажемо, що така особливість наслідків не є винятком у літературознавстві й науці. Це – неодмінна риса їх розвитку, провідний фактор серед супровідних. Пояснюється він тим, що справу маємо з *частково-системним* рівнем їх історичного розвитку [12; 2; 13, с. 179–180, 183; 38, с. 351–363; 26, с. 5–24; 27; 31].

Саме для цього рівня характерним є переважне використання комплексного, комплексно-системного або просто системного підходу і методу дослідження. «Історично системний підхід приходив на зміну широко розповсюдженим у 17–19 ст. концепціям механіцизму» [36, с. 429].

Однак системний підхід, систематизація використовуються на цьому історичному рівні однобічно (вузько, поверхово, приблизно) через часткові уявлення про *всезагальні* поняття й категорії, принципи й закони, властиві усім об'єктам (речам, процесам). Наука давно відчувала цю однобічність, але й виправдовувала її. «Систематизація, – фіксує один з «Філософських словників» ХХ ст., – завжди *однобічна*, бо логічні системи *неспроможні* вичерпно відобразити закономірності об'єктивних систем» [37, с. 628].

Насправді *однобічність* виникала не через об'єктивну неспроможність, а через те, що одні закономірності залучалися під час дослідження, а інші – не помічались або ігнорувалися. Так, скажімо, коли вивчали *будову* об'єкта, – не враховували існування *форм розвитку*. Внаслідок нечіткої ставала й будова. Або ж намагалися поділяти будову на *три* чинники через практичну абсолютизацію «гегелевської *тріади*», яка насправді далека від *ступеневості* і природного поділу – *бінарного*: на *дві* протилежності. Між тим бінарність і ступеневість дають змогу побачити *дві* складові на першому ступені поділу, чотири на другому і т. д.

Через недостатнє врахування природних закономірностей якраз і були втрати. Це все одно, що вважати: «сенса життя – це життя» (немов «все одно як жити, аби жити»). Так і з «мораллю» (немов яка різниця, якою вона є).

Так само однобічно, вузько, поверхово розумілася й категорія «*ціле*». Цю базову категорію сприймали лише як *сукупність* або *суму складових частин*. У вишівських підручниках з філософії писали: «... у кількісному аспекті ціле є *сума частин*, в якісному – *ціле більше суми частин*» [3, с. 393]. Але що означає «більше суми», чому «суми», а не *співвідношення невід'ємних чинників*, – залишалося невідомим. Між тим об'єкт далеко не завжди є механічною сукупністю деталей, але він завжди – якщо по суті своїй – *організмичне ціле* [34, с. 453].

Були поверхові погляди й на структуру, систему, співвідношення, взаємодію, єдність, протилежність, перерву поступовості, стрибок. Не враховувався принцип наявності двох домінант у взаємодії складових тощо.

Тому й залишалося поза увагою, що *ціле* – це не сукупність, а *єдність* протилежностей, що *цілісне* вивчення об'єкта вимагає усвідомлення його *протилежних сторін*, а далі – *форм взаємодії* (з урахуванням домінант). Крім того, до *частково-системного* дослідження залучались лише три філософські поняття (з об'єктивно існуючих *чотирьох*), що стосуються кількісної сфери внутрішньої сторони об'єкта: *одиничне, особливе і загальне*. Лише вони й утверджені книгою О.Шептуліна «Диалектика единичного, особенного и общего» [39]. *Четвертий* аспект – *всезагальне* – недооцінювався з різних причин (основна – *тріадне* мислення, абсолютизація гегелевської тріади).

Отже, через такі й подібні частковості філософсько-методологічного характеру (через *суб'єктивістський* підхід) постійно виникали й виникають штучні, поверхові усвідомлення щодо об'єктів дослідження, різні наслідки на одній основі про одне й те саме. Усе це стосується й літературознавства, зокрема дослідження літературно-теоретичних понять і категорій.

Можливість позбутися традиційних недоліків є, виявляється, на іншому, вищому, рівні наукових підходів – не *частково-*, а *цілісно-системному*, до виходу на який світова наука, хоча й повільно, просувається саме зараз [12; 2; 15; 25, с. 8–32; 30; 31]. І це закономірно. Конкретна система виникає поступово, *частково* і лише в апогеї стає *цілісною* з подальшим перспективним розвитком.

Отже, стосовно проблеми нашої статті (див. назву) лише на *цілісно-системному* рівні, при застосуванні його природних (до того ж *всезагальних*) принципів і *цілісно-системного* методу, *Одноступеневого* й *Двоступеневого* [30], видно, що дослідження складових (галузей і галузевих наук) літературознавства напряду залежить від дослідження його *основи – Літератури* (це тому, що літературознавство – наука про літературу) з боку її внутрішньої будови і розвитку (це дві її основні внутрішні сфери). Тобто кожна з літературознавчих галузей і наук досліджує певну сторону літератури.

Насамперед, керуючись *одноступеневим* методом (це проникнення в об'єкт на один ступінь), усвідомимо *дві галузі* літературознавства (на першому ступені його дослідження). Далі кожна з них (на другому ступені пізнання) покаже дві свої *науки*, разом їх побачимо *чотири*.

Вивчення попередніх досліджень завжди є корисним. Звідси й отримуємо той факт, що *одна з двох галузей* вже була помічена. У книзі «Наука о литературе: Проблемы. Суждения. Споры» (1980) О.С. Бушмін чітко, однозначно писав про так зване «*т е о р е т и ч н е літературознавство*» як галузь *цілісної науки* під назвою «Літературознавство» [8, 17].

Отже, саме *т е о р е т и ч н е* літературознавство як одна з двох його основних сторін (на першому ступені його, «Літературознавства», б і н а р н о г о поділу) саме й має справу з дослідженням і фіксацією того, що для художньої літератури є «*однаковим*», тобто виступає *об'єднаною основою* для всіх її, літератури, «*окремих*» проявів: творів, творчості письменника чи письменників тощо. Це «*однакове*» – художньо-поетичні *загальні й всезагальні закономірності* категорії (і явища) «Література».

Коли, однак, цим поглядом О.С. Бушміна обмежитись, – отримаємо лише *часткову* яву про форми існування «Літературознавства». Тобто знати будемо *тільки одну* з двох галузей. Коли ж урахуємо, що згідно зі своєю природою «Літературознавство» є бінарним за будовою, – маємо продовжити частковий висновок О.С. Бушміна, довести його до *цілісності*.

Тобто маємо додати: *другою* галуззю літературознавства на цьому ж, першому ступені будови є та *протилежна (теоретичній)* і координаційна сторона, яку не згадують О.С. Бушмін і Г.М. Фрідлендер, який з ним згоден [33, с. 3].

Сьогодні вже неважко зрозуміти, що ця друга галузь літературознавства має назву «*п р а к т и ч н е* літературознавство».

На відміну від теоретичного, *практичне* літературознавство досліджує, навпаки, те, що для художньої літератури є не *однаковим*, а *окремим*. Тобто тут літературознавство виступає як галузь, що вивчає відносно розмежовані між собою літературні *одиниці* – окремі твори, теми, творчість окремого чи окремих письменників, літературу певної літературної епохи, літературний процес окремої національної літератури тощо.

Отже, таким об'єктивно (згідно з не чийось бажаннями, воліннями, а всезагальними закономірностями) є першочерговий, базовий поділ «Літературознавства», поділ на першому ступені його будови з боку основи функціонального спрямування.

Цілісно-системний науковий рівень і метод підказують, що є потреба (заради цілісності) не обмежуватись першим, *узагальненим*, ступенем усвідомлення складових будови системи об'єкта, в цьому разі «Літературознавства». Він дає можливість засвоїти й протилежний, *конкретний*, в цьому разі другий ступінь будови системи.

Тобто йдеться про подальший бінарний поділ – тепер і *теоретичного*, і *практичного* літературознавства. І знову попередньою умовою стає врахування того, що будова структури лежить в основі будови системи.

Врахуємо цю попередню всезагальну умову. «Ціле», нагадаємо, на *першому ступені* своєї будови (у сфері «кількості») показало себе (див. вище) як єдність двох протилежностей – «окреме – однакове».

Тепер, на другому ступені, окреме як перша складова далі відкриває єдність своїх двох протилежностей: це «одиничне – особливе» [26, с. 13–15].

У свою чергу, однакове як друга складова показує себе на другому ступені як єдність, яку складають інші дві протилежності: «загальне (безпосереднє, близьке узагальнене) – всезагальне (опосередковано, глибинно узагальнене)» [26, с. 13–15].

Таким чином, на другому ступені будови «Цілого» складових стає видно не інакше, як ч о т и р и : «одиничне – особливе – // – загальне – всезагальне».

Через ці підстави стає видно й таке:

П р а к т и ч н е літературознавство, яке має справу з *окремим* (у літературі), тобто з розмежованими літературними одиницями (одиничним й особливим) – на цьому, другому, ступені свого поділу показує д в і і суто практичні літературознавчі науки.

Однією з них є літературна критика. Саме вона вивчає суто *одиничні* прояви літератури *сьогодення*, – за їх появою в часі. Тому про літературну критику недостатньо сказати, що вона «робить всебічний аналіз творів *сучасної* художньої літератури» [14, с. 5]. Ознака «сучасної» – це правильно, але туманно. Уточнення в тому, що ця наука займається літературними явищами лише, як говорять, с ь о г о д н я : тобто *новими* творами, що тільки з'явилися, *новими* письменниками, *новими* темами, напрямками, течіями тощо. Ще точніше, *літературна критика* знайомить з літературними явищами останніх днів, останніх місяців чи останнього року, а також вивчає, тлумачить їх.

Наступною і протилежною складовою *практичного* літературознавства є, звісно, історія літератури. Вона як носій *особливого* (конкретно відмінного), спрямовує нас до *порівняльного* вивчення, дослідження зв'язків одиничних літературних явищ минулого – у хронотопному вимірі тепер уже конкретно-історичного процесу, з боку особливих зовнішніх і внутрішніх показників, якостей руху – розвитку літератури. Тому здебільшого пишуть, що історія літератури займається дослідженням особливостей літератури минулих років, десятиліть, століть, тисячоліть, розвитком (через виявлення традицій і новаторства) специфіки національного історико-літературного процесу, специфіки літературних епох або епохи, специфіки творчості письменників або письменника на фоні розвитку країни, країн, епохи, періоду; історичним, художньо-історичним дослідженням творів, їх тем, проблем, ідей, їх жанрів, родів, видів, їх образів, наративів тощо.

Такими – на *другому ступені* будови «Літературознавства» як системи – є дві перші *конкретні* науки з ч о т и р ь о х існуючих (на другому, повторюємо, ступені). Тобто – маємо дві складові *поки лише* практичного літературознавства.

Що далі? Тут знову допомагає принцип наявності протилежностей. Він і підказує, що усвідомленим є поділ поки «практичного літературознавства», а протилежністю його є «теоретичне літературознавство».

Настала черга, отже, звернути увагу на природний поділ другої основної галузі літературознавства – теоретичної. Теоретичне літературознавство також має *два* конкретні протилежні, співвідносні і взаємодійні системні чинники. За своєю загальною наступністю вони є третьою і четвертою серед усіх основних (цілісно) *чотирьох* наук «Літературознавства» як системи на другому ступені її будови.

Третя складова, як було зазначено, відкриває себе як *загальна* сторона *однакового* у досліджуваному об'єкті. Це означає, що вона фіксує *загальні* поетичні закономірності, *безпосередньо спільні* для цього класу явищ, понять, категорій. І не варто вважати, що *загальні* закономірності властиві лише літературознавству. Вони одночасно властиві й близькому оточенню – усьому мистецтву, куди література входить як вид (так діє принцип бінарності).

Неважко збагнути: у межах літературознавства третя складова – теорія літератури. Про теорію літератури здебільшого пишуть як про науку, яка вивчає *загальні* принципи, закони, категорії, поняття літературної творчості. Зокрема, специфіку літератури як виду мистецтва, роль, функції літератури, її образність, типовість образів, їх різновиди, естетичну спрямованість, колізійність, конфліктність, наратологію, дискурс, роди, види, сюжет, фабулу, жанр, зміст, форму, тематику, проблематику, ідейність, текстуальність, інтертекстуальність, напрями, стиль тощо. Багато з цього, зі своєю специфікою одночасно є характерним, повторимо, для мистецтва загалом, усіх інших його видів.

Нарешті, є й четверта складова (друга галузь *теоретичного* літературознавства). Це – *методологія*. Вона є основою, підґрунтям трьох попередніх внутрішніх складових (наук) і ззовні – самої художньої літератури як об'єкта літературознавства. Але й це не все. На відміну від теорії літератури як *загальної* основи, дійсна методологія є тепер вже *всезагальною* основою. Захоплює вона одночасно не лише основи *безпосередньо* більш широкої сфери – мистецтва, а й основи *у с і х* віддалених, *опосередкованих*, ще більш широких (в одному напрямі) і вузьких (у протилежному напрямі) сфер з їх власними внутрішніми й зовнішніми складовими, які також невідривно пов'язані з усіма згаданими. Це тому, що «все – з усього, все – в усьому», все взаємопов'язане і взаємодіє у Всесвіті, Космосі, Дійсності [4, 68–72].

Тому насправді, об'єктивно методологія літературознавства – це є не лише, як здебільшого пишуть, наука про *спеціальні* методи (як лише *способи*) дослідження в межах *окремої* науки, зокрема літературознавства. І не лише наука про *конкретні* методи (як лише *способи*) дослідження в межах *окремої* низки *конкретних* наук: природничих, суспільних, технічних, гуманітарних.

Такі звичні, вони ж окремі, спеціальні методології вже в с і виказали себе за XIX–XXI ст. як переважно обмежені, *частково-системні* і тим поверхові, приблизні способи дослідження. Наслідки їх вузькі, поверхові і тому суперечливі.

Для літературознавства, інших наук настав, нарешті, час опанувати іншу, *протилежну звичній*, безмежно глибшу, а саме *цілісно-системну* методологію (не лише як спосіб, а *єдність шляху і способу*) – з її не одинично вагомими, не особливими, не загальними й загально діючими, а безмежними, *всезагальними* і *всезагально діючими* пізнавальними принципами, які є конкретними проявами онтологічних принципів і законів.

На завершення детальніше скажемо про *цілісно-системну* методологію. Як показує розвиток літературознавства, інших наук, настав час усвідомити: усі відомі *спеціальні* (*конкретно-наукові*) методології, основи яких пов'язані чи з марксистсько-ленінською, чи з абиякою іншою, але все одно *частково-системною* методологією [7; 21; 35; 5; 33; 34; 38] – це, безумовно, історично важливі, але проміжні, прохідні етапи на шляху поступового завоювання всіма науками природної, цілісно-системної методології.

Це якісно нова методологія. Її буквально вистраждала світова наука – вистраждала об'єктивно, незалежно від чиїхось власних бажань. Здобувалася вона по краплинах протягом усієї історії людства. Кращі методологічні здобутки об'єктивно народжували напрям їх розвитку. Це був напрям до зближення методологічних засад, зближення через більші

й більшій узагальненню. Власна єдність таких узагальнень, коли вони вбирали в себе *всезагальності*, визрівала поступово як *всеохоплююча* методологія наукового дослідження.

Кінець ХХ – поч. ХХІ ст., нарешті, почав показувати, що ця нова методологія *однакова* для всіх наук, оскільки вони – з різних, звичайно, сторін – досліджують *одне й те саме: Дійсність* (у будь-яких її проявах), коли при цьому враховують: *різною* є лише її *конкретика*, а *суттєвість* (діастольна й пандіастольна [22, с. 234]), що лежить в основі і цілісно пояснює конкретику – *однакова*, коли не вигадують Дійсність, суб'єктивну чи об'єктивну, тобто свої погляди на неї, а усвідомлюють її, Дійсності, риси, властивості, закономірності й розвиток а д е к в а т н о, відповідно їм самим.

Така відповідність виникає через усвідомлення й використання онтологічної всезагальної основи однакової, спільної для всіх наук методології. Ця об'єктивна основа – *Природа* спільного об'єкта, яка містить всеохоплюючу *єдність* безмежно всіх джерельних *закономірностей* і Всесвіту («всього, що світиться», сприймається органами чуття, конкретики, речової, тілесної, згущеної матерії), і Космосу (від давньогр.: *Ко* (разом) + *smose* (темне) = «темний порядок», тобто тонка, джерельно-енергетична, розширена, пандіастольна матерія [30, с. 8–9], яку здавна називають «духовною», що сприймається розумом [див. погляди укр. мислителів поч. ХVІІ ст. Касіяна Саковича й Іоанікія Галатовського – 19, 90–92]), і самої Дійсності (від гр.: *Di + ist* = подвійно існуюче; все, що має буття) як єдності Космосу і Всесвіту. На жаль, ще й досі терміни «Дійсність», «Космос» і «Всесвіт», як і «Природа» (стисла калька < лат. сполучення: *prī(ma)* – перше + *ro(taros)* – обертаюче + *od(e)* – збудження), тобто *першозбуджувач*, «джерельна субстанція» [17, с. 478; 30, с. 9–10]) – часто сприймаються як синоніми, що гальмує розвиток методології наукових досліджень.

Нарешті, єдності всезагальних закономірностей властива безмежна, всепронизуюча гармонія усіх закономірностей Дійсності (з її двома основними сторонами: Космосом і Всесвітом). Тому і згадують у науці про так звану «*гармонійну єдність*» як найвищий ступінь взаємозв'язку усього з усім в усьому і завжди при всій множинності усього.

Звідси, до речі, безкінечним і тому єдино істинним критерієм реального, природного пізнання, разом і наукового дослідження, є *постійна опора на всезагальну, цілісно-системну і тому гармонійну онтологічну єдність* усіх безмежно різноманітних об'єктів, явищ об'єктивної Дійсності.

Ця єдність – внутрішня сторона об'єкта і звідси методу його дослідження – має свою назву: «Сітка об'єкта», тобто Сітка об'єктивних зв'язків будь-якого об'єкта як цілого [26, с. 42–43; 20, с. 199–244; 30, с. 75; 31, с. 75–76].

Звідси конкретніше про дійсний критерій пізнання, дослідження можна сказати, що це – адекватна відповідність між «Сіткою» всезагальних закономірностей «об'єкта взагалі» і, з іншого боку, одиничним її («Сітки») проявом у певному конкретному об'єкті, що обрано для дослідження.

Отже, природний і дійсно плідний шлях дослідження об'єкта – це шлях «від всезагального (від Сітки об'єкта) до одиничного його прояву».

На шляху, навпаки, звичному: «від одиничного (від окремих одиничних фактів) до узагальнень» (які в такому разі ніколи не досягають всезагальності) – наслідки завжди бувають *частковими*, у кращому разі – *частково-системними*.

На шляху «від всезагального до одиничного», навпаки, наслідки завжди *цілісно-системні*, цілком адекватні природі об'єктів, які досліджуються. На цьому шляху немає потреби фантазувати, маємо лише *усвідомлювати* існуюче й перспективи розвитку досліджуваного об'єкта незалежно від чийось бажань, смаків чи вигадок. Усвідомлення *всезагального* в об'єкті – це, всупереч прагматизму, найвищий рівень сприйняття абиякого об'єкта, найперспективний шлях і засіб пізнання.

У радянській науці методологію не вважали складовою літературознавства. Вважалося, що це – основна складова *філософії* (марксистсько-ленінської), того її розділу, який має назву «*теорія пізнання*» (гносеологія). До речі, тоді існувала навіть негласна заборона вивчати всезагальні закономірності будь-кому іншому, крім *філософів за фахом*. Вважалося також за недоцільне вивчати філософські закономірності буття на *побутовому* матеріалі або на матеріалі *художньої літератури*. Виняток робили для природничих наук (фізики, астрономії, хімії тощо) і суспільствознавчих, насамперед, безумовно, політекономії.

Проте сьогодні вже можна сказати, що такі об'єкти дослідження, як фізичні, хімічні, біологічні, політекономічні, політичні, астрономічні тощо *набагато важче* піддаються конкретно-науковому й філософському дослідженню (без попереднього знання *цілісно-системного* підходу й методу), ніж... об'єкти *літератури і літературознавства*. Між тим художню літературу вважають, ще й досі, наслідком *лише суб'єктної* активності (суб'єкт – це автор) і *лише суб'єктивної* творчості. Через це раніше й відмовляли їй бути об'єктом дослідження *об'єктивних* закономірностей природи. Однак у цьому разі даремно не враховується, що будь-яка *суб'єктна і суб'єктивна* творчість все одно відбувається за *всезагальними* об'єктивними принципами і законами буття дійсності. Суб'єкт (автор), як би він не намагався, може лише прискорити чи загальмувати, але не в змозі вийти *за межі дії всезагальних* об'єктивних закономірностей, які все одно і тут діють, як усюди. На рівні *всезагальності* немає, отже, значення, який об'єкт вивчається. Краще-легше, звісно, вивчати той об'єкт, який *компактніший* за розмірами при всій його різноманітності і наскрізно сприймається *переважно наочно*.

Літературні й літературознавчі об'єкти якраз є такими. Вони завжди під рукою, і вони, як усі інші, – знаходяться в межах дії *всезагальних об'єктивних* закономірностей і на *всезагальному* рівні сприймаються чіткіше.

Тому ці об'єкти *набагато* легше відкривають свої *внутрішні складові* («окреме – однакове» і «одиничне – особливе // загальне – всезагальне»). Вони так само мають ступені будови і розвитку змісту і форми, бувають структурними й системними, співвідносними й взаємодійними, субординаційними й координаційними, так само зовнішніми й внутрішніми, процесуальними й стрибковими тощо. Зв'язки між складовими так само тут мають місце, бо вони *всезагальні*, тобто для всіх *однакові за суттю*. Вони всього лише виглядають інакше в літературі й літературознавстві, тільки й того.

Функційна спрямованість усіх *всезагальних* закономірностей і робить їх *методологічним і методичним інструментом (шляхом і засобом)* пізнання. Відмежоване використання окремої закономірності збочує дослідника на *частково-системний* рівень наслідків. Навпаки, постійне збереження її єдності з усіма іншими виводить дослідника на рівень *цілісно-системний, природний*.

А цілісна їх єдність виглядає завжди *однаково* – або як *одноступенева*, або як *двоступенева* с і т к а взаємозв'язків складових будови і розвитку об'єкта як цілого [20, с. 199–244; 31, с. 75–76].

Перша половина *двоступеневої* сітки – *сітка двоступеневої будови* об'єкта (з її чотирма чинниками). Ця сітка й була використана нами під час дослідження проблеми основних складових частин літературознавства.

Спираючись на *будову* об'єкта й було доведено, що літературознавство як *система* (це вже *друга* половина сітки об'єкта) на першому ступені – це єдність *практичного і теоретичного* літературознавства, а на другому ступені – єдність чотирьох основних наук: «*літературної критики – історії літератури – // – теорії літератури – методології літературознавства*».

Подальше детальне дослідження усіх цих чинників – так само за природними, *цілісно-системними* принципами – здатне лише підтвердити їх об'єктивну наявність і гармонійність їх взаємозв'язків. Усі ж інші науки допоміжні. У цьому видно безпосередню дію *всезагального* закону взаємозв'язку усього з усім і *всезагального* закону доміанти. Що ж до самої *цілісно-системної «Сітки об'єкта»*, вона допомагає дослідити будь-який об'єкт адекватно його природі.

Список використаної літератури

1. Абрамович Г.Л. Введение в литературоведение / Г.Л. Абрамович. – М.: Просвещение, 1975. – 352 с.
2. Аверьянов А.Н. Системное познание мира / А.Н. Аверьянов. – М.: Наука, 1985. – 264 с.
3. Алексеев П. Философия: учебник / П. Алексеев, А. Панин. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Проспект, 1999. – 568 с.
4. Аристотель. Сочинения: в 4 т. Т. 3 / Аристотель. – М.: Мысль, 1981. – 614 с.
5. Астрономия. Методология. Мирозозрение. – М.: Наука, 1979. – 312 с.

6. Боров Ю. Эстетика. Теория литературы. Энциклопедический словарь терминов / Ю. Боров. – М.: Астрель: АСТ, 2003. – 575 с.
7. Боряз В.Н. Философские вопросы химии / В.Н. Боряз, Е.Ф. Солопов. – Л.: Наука, 1976. – 252 с.
8. Бушмин А.С. Наука о литературе: Проблемы. Суждения. Споры / А.С. Бушмин. – М.: Наука, 1984. – 334 с.
9. Введение в литературоведение / под ред. Г.Н. Поспелова. – М.: Высшая школа, 1983. – 328 с.
10. Волинський П.К. Основи теорії літератури: Вступ до літературознавства / П.К. Волинський. – К.: Рад. школа, 1967. – 448 с.
11. Галич О.А. Теорія літератури / О.А. Галич, В.М. Назарець, Є.М. Васильєв. – Вид. 3-тє. – К.: Либідь, 2006. – 448 с.
12. Гончаренко В. Целое как категориальное определение объекта и как форма освоения конкретного / В. Гончаренко. – К.: КДУ ім. Т.Г. Шевченка, 1970. – 142 с.
13. Готт В.С. Философия и прогресс физики / В.С. Готт, В.Г. Сидоров. – М.: Наука, 1986. – 192 с.
14. Довідник з теорії літератури / автор-упорядник У.Д. Данильцова. – К.: А.С.К., 2001. – 154 с.
15. Ключек Г.Д. У світлі вічних критеріїв / Г.Д. Ключек. – К.: Вища школа, 1989. – 228 с.
16. Козлов А.В. Азбука літературознавства / А.В. Козлов, Р.А. Козлов. – К.; Тернопіль, б/в, 1997. – 122 с.
17. Кондаков М.И. Логический словарь-справочник / М.И. Кондаков. – М.: Наука, 1975. – 720 с.
18. Краткая литературная энциклопедия: в 9 т. – М.: Энциклопедия, 1962–1978.
19. Макаров А. Світло українського барокко / А. Макаров. – К.: Мистецтво, 1994. – 286 с.
20. Мольчак Я.О. Глобальні катастрофи: вчора, сьогодні, завтра / Я.О. Мольчак, В.Л. Удалов, В.С. Зубович. – Луцьк: ВАД, 1998. – 388 с.
21. Рьюз М. Философия биологии / М. Рьюз. – М.: Прогресс, 1977. – 320 с.
22. Словник іншомовних слів. – К.: Довіра: Рідна мова, 2000. – 1017 с.
23. Сучасний словник літератури і журналістики. – Х.: Прапор, 2009. – 382 с.
24. Тимофеев Л.И. Основы теории литературы / Л.И. Тимофеев. – М.: Просвещение, 1976. – 448 с.
25. Ткаченко Анатолій. Мистецтво слова. Вступ до літературознавства / Анатолій Ткаченко. – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 448 с.
26. Удалов В.Л. Цілісно-системний метод пізнання, дослідження і практичної діяльності. Кн. 1 / В.Л. Удалов, В.С. Зубович. – Луцьк: ВАД, 1996. – 138 с.
27. Удалов В.Л. Теорія літератури: цілісно-системний рівень. Ч. 1 / В.Л. Удалов. – Луцьк.: ВАД, 1995. – 110 с.
28. Удалов В. Проблеми розвитку сучасної теорії літератури / В. Удалов // Два етапи системної теорії літератури. – Луцьк: ВАД, 1998. – 22 с.
29. Удалов В.Л. Образність, типологія образів в літературі: Цілісно-системний рівень: посіб. / В.Л. Удалов, Т.В. Полежаєва. – Луцьк: ВАД, 2011. – 36 с.
30. Удалов В. Принципи частково- та цілісно-системних досліджень / В. Удалов, Т. Полежаєва. – К.-Луцьк; ВАД, 2011. – 40 с.
31. Удалов В. Методологія науки: Історичні рівні розвитку, «перехідний період» / В. Удалов, В. Зубович, Т. Полежаєва. – К.; Луцьк: ВАД, 2007. – 80 с.
32. Українська літературна енциклопедія. Т. I–III. – К.: Енциклопедія, 1988–1995.
33. Фридлиндер Г.М. Методологические проблемы литературоведения / Г.М. Фридлиндер. – Л.: Наука, 1984. – 238 с.
34. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
35. Философские проблемы астрономии XX века. – М.: Наука, 1979. – 364 с.
36. Философский словарь. А-Я. – Изд. 5-е. – М.: Политиздат, 1986. – 590 с.
37. Філософський словник. – Вид. 2-е. – К.: УРЕ, 1986. – 798 с.

38. Храмова В.Л. Целостность духовной культуры / В.Л. Храмова. – К.: Феникс, 1995. – 399 с.

39. Шептулин О.П. Диалектика единичного, особенного и общего / О.П. Шептулин. – М.: Высшая школа, 1973. – 271 с.

В статье речь идет о слабой изученности проблемы количества, номинаций, взаимосвязи основных составных литературоведения на привычном, частично-системном научном уровне. Предлагается исследование этой проблемы на целостно-системном уровне, адекватном природе объекта. Раскрыт механизм целостно-системного исследования объекта как целого.

Ключевые слова: литературоведение, целостно-системный метод, критика, история литературы, теория литературы, методология литературоведения.

The article deals with the problem of quantity, nominations and interrelations of the basic components making up literary studies which is investigated insufficiently so far. It is explained by the fact that previous investigations were carried out on the partial-systematic scientific level, the results of which were inconsistent, narrow and superficial. In this paper a new approach, based on the integral-systematic level, is suggested, which is adequate to the very nature of the object of the research. The essence of this mechanism is revealed.

Key words: literary studies, partial-systematic level, integral-systematic method, literary criticism, history of literature, theory of literature, literary studies methodology.

Надійшло до редакції 12.07.2011.